

Ա Ջ Գ Ա Գ Ր Ա Կ Ա Ն Ս Կ Չ Բ Ն Ա Ղ Բ Յ Ո Ւ Դ Ն Ե Ր Ի Տ Ե Ղ Ե Կ Ա Տ Վ Ո Ւ Թ Յ Ա Ն  
Դ Ր Ս Ե Վ Ո Ր Ո Ւ Մ Ը Թ Ա Ն Գ Ա Ր Ա Ն Ա Յ Ի Ն Ց Ո Ւ Ց Ա Դ Ր Ո Ւ Թ Յ Ա Ն Մ Ե Ջ

*Լիաննա Գևորգյան*

ՀՀ ԿԳՄՄՆ պատմամշակութային արգելոց-թանգարանների և պատմական միջավայրի պահպանության ծառայություն, Հայաստանի Խ. Աբովյանի անվան պետական մանկավարժական համալսարան

**Բանալի բառեր՝** *թանգարան, ցուցադրություն, առարկա, սկզբնաղբյուր, ազգագրություն:*

Սույն հոդվածում քննարկվում է հասարակության գործունեության արդյունքը հանդիսացող և սոցիալ-մշակութային առարկայացված տեղեկատվություն կրող ազգագրական հավաքածուի թանգարանային առարկայում կողմորված յուրահատուկ խորհրդանշական տեքստը, որով էլ ցուցանմունքները «հաղորդակցում են մեզ հետ»: Այս առումով, նյութական և ոչնյութական մշակութային ժառանգության տարրը, ներառվելով թանգարանի ազգագրական հավաքածուի մեջ, ձեռք է բերում սկզբնաղբյուրի կարգավիճակ, իսկ ցուցադրության մեջ վերածվում է մշակութային տեքստով միավորված միասնական խորհրդանշական հաղորդակցական միջավայրի:

**Նախաբան.** Թանգարանային հավաքածուների հանրահոշակման ամենատարածված ձևերից մեկը մշտական և ժամանակավոր ցուցադրությունների կազմակերպումն է: Թանգարանի՝ որպես սոցիալական հիշողության ինստիտուտի, կայացումն ի սկզբանե կապված էր հավաքածուներն ի ցույց դնելու գաղափարին: Հենց այդ առումով էլ վերջին տարիներին թանգարանին առանձնահատուկ տեղ է հատկացվում հասարակության տարբեր խավերի կողմից իր արմատների ու ինքնության նկատմամբ աճող հետաքրքրության ձևավորման ու ակտիվացման համար: Թանգարանային հավաքածուների հիման վրա ստեղծված ցուցադրությունները յուրահատուկ գիտագեղարվեստական հաղորդակ-

ցական միջավայր են, որտեղ բնօրինակ թանգարանային առարկաների միջոցով վերականգնվում է սոցիալական հիշողությունը: Ուստի, ցուցադրությունը թանգարանի այն բնորոշող առանձնահատկությունն է, որով վերջինս աներկբա տարբերում է գիտահետազոտական կազմակերպություններից, արխիվներից և գրադարաններից<sup>1</sup>:

«Թանգարանային ցուցանմուշները, – գրում էր Յու.Վ.Բրունկեյը, – իրենց մեջ թաքնված տեղեկատվություն են կրում, քանի որ վերլուծության մեթոդի զարգացումը, հենց այդ նութերի ծավալների ավելացումը մշտապես նոր մոտեցումներ և ընդհանրացումներ իրականացնելու **հնարավորություններ** են ընձեռում»<sup>2</sup>:

Այսպիսով, տվյալ հասարակության գործունեության արդյունքը հանդիսացող և սոցիալ-մշակութային առարկայացված տեղեկատվություն կրող ազգագրական հավաքածուի մաս կազմող թանգարանային առարկայում կողմնորված է յուրահատուկ խորհրդանշական տեքստ, որով էլ ցուցանմուշները «հաղորդակցում են մեզ հետ»: Այս առումով, նյութական և ոչ նյութական մշակութային ժառանգության տարրը, ներառվելով թանգարանի ազգագրական հավաքածուի մեջ, ձեռք է բերում սկզբնաղբյուրի կարգավիճակ, որի ուսումնասիրմամբ, ցուցադրմամբ, հրատարակմամբ և հանրահռչակմամբ սերնդեսերունդ փոխանցվում է ազգային մշակույթը՝ ակտիվացնելով պատմական հիշողությունը և ներազդելով ազգային ինքնագիտակցության ձևավորման գործընթացի վրա:

Ազգագրության հետագա զարգացումն ու թանգարանային աշխատանքի երկարամյա փորձի համադրումը ցույց են տալիս, որ ազգագրական թանգարանը, հենվելով պատմական<sup>3</sup>, հնագիտական<sup>4</sup> և հասարակագիտական<sup>5</sup> սկզբնաղբյուրների կամ, այլ կերպ ասած, արտեֆակտային տեղեկատվության վրա, ի գործ է խմբավորման ենթարկելու և ուսումնասիրելու ինչպես անցյալի, այնպես էլ արդի մշակույթը<sup>6</sup>՝ չբացառելով նաև առկա իրականությունը՝ հասարակության «հիշողության համակարգում»<sup>7</sup> այն պահպանելու

<sup>1</sup> **Բարսեղյան Լ. Ա.**, Հայոց ցեղասպանությանը նվիրված թանգարանային ցուցադրության կազմակերպման մի քանի հարցեր//Հայոց ցեղասպանության պատմության և պատմագրության հարցեր, Երևան, 2002, № 6, էջ 3:

<sup>2</sup> Этнография. Под ред. **Бромлей Ю. В., Маркова Г. Е.** М. -1982. с. 28.

<sup>3</sup> **Նահապետյան Ռ.**, Հույն աշխարհագիր Ստրաբոնի ազգագրական տեղեկությունները Հայաստանի և հայերի մասին // Պատմա-բանասիրական հանդես (այսուհետև՝ ՊԲՀ), 2015, № 1, էջ 208-230:

<sup>4</sup> **Նահապետյան Ռ.**, Ազգագրական տեղեկություններ Փավստոս Բուզանդի «Հայոց պատմություն» երկում // ՊԲՀ, 2013, № 1, էջ 85-103: **Նույնի՝** Հայ ազգաբանական մտքի սկզբնավորումը // ՊԲՀ, 2011, N 3, էջեր 132-148:

<sup>5</sup> **Каган М. С.** Философия культуры. СПб. -1996. с. 206.

<sup>6</sup> **Баранова И. И.**, Этнография и музей // Этнографические музеи: проблемы и принципы, Museum, № 139. 1983. с. 48; **Галкина Е. Л.**, Этнографические источники в музее: проблемы интерпретации. М. -1998. с. 3; **Бромлей Ю. В.** Современные проблемы этнографии. сс. 355-356.

<sup>7</sup> **Мастеница Е. Н.**, Информационный потенциал музейного предмета: этнокультурный аспект // Музей. Традиции. Этничность, XX–XXI вв., Материалы международной научной конференции, посвящ. 100-летию Российского Этнографического музея. СПб. Кишинёв, Nestor-Historia. -2002. с. 328.

համար, ինչն իր հերթին թույլ կտա խոսել մշակույթի տարրի արմատների ու ձևափոխումների մասին:

XX դ. սկզբին կոնկրետ թեմայի շուրջ կառուցվող ազգագրական ցուցադրության հիմնաքարը առարկան էր: Ժամանակակից թանգարանի ցուցադրությունը չի ընկալվում միայն առանձին ինքնաբավ երևույթ, այլ որպես գործընթացների ու մարդկանց, արտադրողների ու օգտագործողների, նրանց փոխհարաբերությունների և կոնկրետ ցուցադրվող առարկայի նկատմամբ վերաբերմունքի ամբողջություն:

Օրինակ, ոչ ամեն ոք, այլ միայն համայնքում հարգված դարբինն իրավունք ուներ լուսնի լույսի ներքո հմայիլներ (ուրբաթարուկ) պատրաստելու: Այսպիսով դրանց «տեքստը» ոչ այնքան դարբնության, որքան մարդկանց պատկերացումների, փոխհարաբերությունների հետ է կապված: Ուրբաթարուկները ցուցադրվում են այլ հմայիլների հետ մեկտեղ Հայաստանի ազգագրության պետական թանգարանի (ՀԱՊԹ)<sup>8</sup> ցուցադրության «Հավատալիքներ» ցուցադրական համալիրում: Առարկաների միջոցով բացահայտվում է դարբինի հատուկ դերը համայնքի տոնածիսական կյանքում: Մասնավորապես՝ չար ուժերը քշելու համար Ամանորի նախօրեին դարբինն էր մուրճով զնդանին հարվածում, երաշտի ժամանակ դարբինն էր կատարում անձրևաբեր ծեսը<sup>9</sup>:

Նույն թանգարանի «Գյուղատնտեսություն» ցուցադրական համալիրում ցորենի չափման առարկան՝ կոտր, ներկայացվում է ոչ միայն որպես կենցաղային, այլ նաև հարևանների միջև հարաբերություններ կարգավորող:

Ցուցանմուշը, բնօրինակ թանգարանային առարկան, բացառիկ գրավչությամբ և արտահայտչականությամբ օժտված սկզբնաղբյուր է<sup>10</sup>, կարող է ուշադրություն գրավել, առաջացնել զգացմունքներ, ստեղծել իրական կենցաղավարման միջավայրի կամ պատմական ժամանակաշրջանի համապատկերի պատրանք, ամբողջական (էկո և էթնո թանգարաններ) կամ մասնակի (քաղաքային բնակարանի ներքնատեսքի վերակազմություն Երևանի քաղաքի պատմության թանգարանում կամ Գյումրու քաղաքային կենցաղի և ժողովրդական ճարտարապետության թանգարանում, գյուղական, ինչպես նաև քաղաքային բնակարանի ներքնատեսքի վերակազմություն Գեղարքունիքի երկրագիտական թանգարանում, «Դիլիջանի քաղաքային կենցաղը XIXդ.-ի վերջին XXդ. սկզբին» ցուցահանդեսը և այլն):

Եթե արտասահմանցի այցելուի համար բնօրինակ սկզբնաղբյուրի հիման վրա ստեղծված ցուցադրությունը՝ որպես հայկական մշակույթի ճշգրիտ պատկեր, վստահություն է ներշնչում, ճանաչողական իմաստ ունի, ապա հայի համար դա իր հիշողությունն

<sup>8</sup> Այժմ թանգարանը կոչվում է «Մարդարապատի հերոսամարտի հուշահամալիր, Հայոց ազգագրության և ազատագրական պայքարի պատմության թանգարան»:

<sup>9</sup> **Тадевосян А. З.** Кузнечное ремесло // Армяне (Народы и культуры). Отв. редакторы: Л. М. Варданян, Г. Г. Саркисян, А. Е. Тер-Саркисянц, М. -2012. с. 173.

<sup>10</sup> **Самарина Н. Г.** Музейное источниковедение: проблемы изучения и преподавания // Материалы Международной научной конференции «Музеология – музееведение в XXI веке: проблемы изучения и преподавания». СПб. -2009. с. 54; **Գևորգյան Լ.,** Թանգարանային ցուցադրության կազմակերպման հիմունքներ, Երևան, 2014, էջ 4:

է և ինքնությունը հաստատող փաստ: Անձնական փորձը հնարավորություն է ընձեռում այցելուներին զգալու անցյալի շունչը և զգացմունքայնորեն «վերապրել այն»: Այսինքն՝ նրանք կայուն «հեռավոր հորիզոնը» զգացողությունների մակարդակում ձևավորվում են անընդհատ փոփոխվող «մոտ հորիզոնի», որտեղ հիշողությունը ավելի ընկալունակ է դառնում ամենատարբեր հակադրությունների ու համադրությունների համար<sup>11</sup>: Այսպես, ցուցադրության բացման ժամանակ «Դիլիջանի քաղաքային կյանքը XIX–XX դ. սկզբին» ցուցահանդեսի հեղինակին բավականին բարձր մասնագիտական որակավորում ունեցող այցելուներից մեկն ասաց. «Կարծես թե այցելեցի տատիկիս տուն»:

Ուստի պետք է արձանագրել, որ միայն ազգագրական ցուցադրությունում հնարավոր է վերստեղծել այնպիսի պատմական միջավայր, որտեղ ժամանակին պատրաստվել և «ապրել» են առարկաներն ու գաղափարները և հետևել, թե ինչպես են մարդկանց միջև հարաբերություններն իրականանում և զարգանում, ոչ թե առանձին, այլ այդ «առարկայացված երևույթների» հետ օրգանական միասնության մեջ: Ժամանակակից ազգագրական թանգարանի նպատակը պետք է դառնա «ներգրավված այցելուն»<sup>12</sup>, այսինքն՝ պետք է մոդելավորել ու ստեղծել այնպիսի ցուցադրություն, որ այցելուն մտովի և հոգեբանորեն խորհրդանշական ներդաշնակության մեջ լինի մոդելավորված և վերարտադրված ցուցադրության ազգագրական արտեֆակտի և/կամ կոնկրետ միջավայրի հետ: Ավելին, ազգագրական ցուցադրությունում հնարավոր է դրանք դիտարկել ինչպես ուղղահայաց, այնպես էլ հորիզոնական ուղղությամբ՝ ինչպես իր պատմական զարգացման, այնպես էլ աշխարհագրական տարածման նկատելի սահմաններում:

ՀԱՊԹ-ում, օրինակ, աշխատանքային գործիքների, արտադրանքի, հավաստալիքների և այլ թեմաների ներկայացումը սկսվում է առաջին «Հայկական լեռնաշխարհի հնագույն բնակչության մշակույթը» սրահից, այնուհետև շարունակվում «Վանի թագավորության (Ուրարտուի) մշակույթը», «Միջնադարյան Հայաստանի մշակույթը» ցուցադրական տարածքներում, և, վերջապես, հաջորդ սրահներում մանրամասն ներկայացված են հայերի XIX – XX դդ. կենցաղն ու մշակույթը: Հետահայաց մեթոդի կիրառումը հնարավորություն է ընձեռում ազգագրական ցուցադրությունների հեղինակներին բացահայտումը սկսելու պալեոազգագրական նյութերից (ՀԱՊԹ) կամ ներկայացնել այն գուգահեռ (ՀՊԹ)<sup>13</sup>:

Ժամանակակից ազգագրական թանգարանի ցուցադրության արդյունավետությունը պայմանավորված է նաև ոչ նյութական մշակութային ժառանգության համակողմանի հրամցման աստիճանով, ինչպես նաև նախնիների աշխարհ, կնոջ և հողի պտղաբերություն, հարստություն, ճակատագիր, բարեկեցություն, սերնդած, վարքագծային կարծրատիպեր, արժեքային համակարգ և այլ գաղափարների ու հասկացությունների նորովի ներկայացմամբ, արժևորմամբ ու մեկնաբանմամբ<sup>14</sup>:

<sup>11</sup> Хирш М., Память и контрпамять будущего, <https://urokiistorii.ru/article/53875> (Дата посл. обр. 28. 04. 2021).

<sup>12</sup> Абрамян Л., Визит в музей кинорежиссёра, обернувшийся праздником // Թանգարան, Երևան, 2011, էջ 9:

<sup>13</sup> Հայաստանի պատմության թանգարան:

<sup>14</sup> Галкина Е. Л. Этнографические источники в музее: проблемы интерпретации. М. -1998. с. 21.

XIX դ. գյուղական բնակարանի ներքնատեսքի մասնակի վերակազմությունը ՀԱՊԹ-ում, ինչպես նաև բնօրինակ առարկայական ցուցանմուշների, լուսանկարների, փաստաթղթերի, պատկերների, կենաց ծառի, սեռատարիքային և էթնիկական տեղայնական առանձնահատկությունների շեշտամամբ ավանդական տարագով մանեկենների ցուցադրության հիմնական նպատակը հայ մեծ ընտանիքի՝ որպես իրավական և սոցիալական հարաբերությունների կարգավորման հաղորդակցական միջավայրի ստեղծումն է, ինչը մեծ դեր է խաղացել սոցիոնորմատիվ մշակութային հարաբերությունների միջոցով հայ ինքնության պահպանման համար: Ցուցադրության մեջ, օրինակ, շեշտված են ընտանիքի անդամների որոշակի հիերարխիան՝ յուրաքանչյուրի տեղը, իրավունքները և պարտականությունները, ներկայացված է օժիտը որպես աղջկա անձնական սեփականություն<sup>15</sup> և այլն:

Ցուցադրության մեջ առանձնահատուկ տեղ է զբաղեցնում գորգերի միջոցով առանձնացված, այսպես կոչված, «Հարսնացուի անկյունը»: Մանեկենի վրա ցուցադրվում է երիտասարդ հարսնացուին բնորոշ տարագը, բերանը ծածկված է թաշկինակով՝ որպես չխոսկանության, տարեց անդամների հետ զրույցների արգելքի խորհրդանիշ, ներկայացված է օրորոցն իր ատրիբուտներով՝ հմայիլ պահպանակներ երեխային չար ասքից պահպանելու համար, հիգիենայի խնամքի միջոցները և այլն, դրանով իսկ ընդգծելով, որ հայ ընտանիքի ամենակարևոր չափանիշը նրա շարունակականությունն է:

Առարկա-խորհրդանիշների միջոցով կառուցվել է ՀԱՊԹ-ի «Հավատալիքներ» ցուցադրական համալիրը: Այսպես, օրինակ, գորտաձև ճարմանդը ներկայացվում է ոչ միայն որպես գոտու մի մաս, այլև ջրի ու պտղաբերության խորհրդանիշ, եռանկյունաձև արծաթե կախազարդը ոչ թե որպես զարդարանք, այլ կանանցի հմայիլ-պահպանակ<sup>16</sup>, կանացիակերպ կավե աղամանները՝ ոչ միայն որպես աղ պահելու համար նախատեսված անոթ, այլև Անահիտ աստվածուհու պաշտամունքի խորհրդանիշ և այլն: Հավատալիքները ներկայացված են տոնածիսական մշակույթի հետ համատեղ (հմայիլներ, «սուրբ ծառի» վերակազմություն՝ վրան հանգուցված թաշկինակներ, գլխաշորեր և այլն): Այս ամենը վկայում է, որ մինչ օրս «սուրբ վայրեր» և «ուխտագնացություն» հասկացությունները, ինչպես նաև քրիստոնեական «երանգավորում» ստացած նախաքրիստոնեական որոշ արարողություններ ու պատկերացումներ շարունակում են մնալ հայ ինքնության կայուն խորհրդանիշներ:

Խորհրդանշական է նաև «Տոներ և ծեսեր» ցուցադրական համալիրը: Տոները՝ Նոր տարին, Բարեկենդանը, Տեառնընդառաջը (կրակի պաշտամունք, պտղաբերությանն ու արգասաբերությանն ուղղված մոգական խորհրդանիշներ), Վարդավառը (ջրի պաշտամունք), Ծաղկազարդը (բույսերի պաշտամունք, պտղաբերության խորհրդանիշներ), Զատիկը, Ակլատիզը, Նուրի-նուրին (մեռնող-հառնող աստվածություն)՝ ներկայացված են իրենց ատրիբուտներով և ծիսական ուտեստով (տարի հաց, բլիթներ, գաթա, Զատիկի

<sup>15</sup> **Շազոյան Գ.**, Յոթ օր, յոթ գիշեր. հայոց հարսանիքի համապատկեր, Երևան, 2011: **Գևորգյան Լ. Պ.**, Համայնքային սովորությունների դրսևորումները հայոց ավանդական հարսանեկան ծիսաշարում // Հայաստանի բնակչության հասարակական կենցաղի և հոգևոր մշակույթի պրոբլեմների ուսումնասիրությունը (գիտական նստաշրջանի թեզիսներ), Երևան, 1985, էջեր 12-13:

<sup>16</sup> **Բսրայեյան Ա. Ռ.**, Հայկական հմայական պահպանակները XVIII-XX դդ., Երևան, 2012, էջ 35:

ձվեր): Նման նյութի ցուցադրումը կարևոր է, քանի որ հասարակական ու ընտանեկան կենցաղը, սովորույթները, ծեսերն ու տոնակատարությունները կամ «ծիսական հաղորդակցությունը»<sup>17</sup> ինքնության պահպանման համար անհրաժեշտ գիտելիքների վերատարումն են:

Վերոհիշյալ խնդիրների առավել ամբողջական լուսաբանման համար անհրաժեշտ է նաև հետաքննել նյութական մշակույթի տարրերի փոխհարաբերությունները սոցիալական կարգավիճակի, սեռի, տարիքի, արտաքինի (հագուստ, ոսկերչական իրեր, սանրվածք, կեցվածք), կրոնական հավատալիքների, ծեսերի ու արվեստի հետ (ժողովրդական ճարտարապետության և հագուստի գեղարվեստական ձևավորման ընդհանրություն, ճարտարապետական զարդարանքի ու հագուստի ասեղնագործության ընդհանրություն և այլն)<sup>18</sup> լոկալ առանձնահատկությունների համատեքստում:

Այս առումով ՀԱՊԹ-ի ցուցադրության մեջ գործվածքը (գորգեր, կարպետներ, անկողնապարկեր, աղամաններ, խուրջիներ, ասեղնագործության և ժանեկագործության նմուշներ), ինչպես նաև տարազը և զարդերը ներկայացված են «Բարձր Հայք», «Սյունիք-Արցախ», «Տավուշ-Լոռի», «Շիրակ» ցուցադրական համալիրներում: Այսպիսի կառուցվածքը հնարավորություն է ընձեռում ցուցադրության մեջ ընդգծել մեկ պատմագագարական շրջանի ներսում առարկաների կատարման տեխնիկայի, գունային լուծումների, ճաշակի դրսևորման ընդհանրությունները, ընդգծել տարբերությունները<sup>19</sup>:

Երկրագիտական թանգարանների ցուցադրությունները տեղայնական են՝ ցուցադրվում են միայն տվյալ տարածաշրջանի պատմության, մշակույթի և կենցաղի մասին պատմող առարկաները: Գեղարքունիքի մարզի երկրագիտական թանգարանի ցուցադրության ազգագրության բաժնում ցուցադրում են կարպետներ ու գորգեր, որոնք տեղափոխված են տարածքի այժմյա բնակչության մեծամասնության պատմական հայրենիքից՝ Պատմական Հայաստանի Բայազետ, Մուշ, Ալաշկերտ քաղաքներից և հարակից բնակավայրերից: Թանգարանում վերակառուցած է XIX և XX դ. սկզբի ավանդական գյուղական բնակարանի ներքնատեսքը: Ցուցադրության հեղինակները վերակառուցել են բնակարանի տանիքի հագարաշեն տիպի ծածկը: Տան ներսում ցուցադրվում է գյուղական բնակարանի համար բնորոշ կահույք՝ զգեստապահարան, թախտ, ցածր սեղան և մեկ այլ սեղան, որի վրա դրված են գրտնակը, դարակների մեջ տեղադրված են խոհանոցային տարբեր պարագաներ, ինչպես նաև խնոցի, երկանք, կաթսա, կարաս, հյուսած զամբյուղ: Հատակին ու թախտին փռված է քեչա, իսկ պատից կախված է կարպետ: Սահմանափակ տարածքը և ավանդական կյանքում օգտագործվող առարկաների առավելագույն քանակությունը ցույց տալու ցանկությունը հանգեցրել են ցուցադրության գերհագեցման. բնակարանի

<sup>17</sup> **Ассман Ян**, Культурная память. Письмо, память о прошлом и политическая идентичность в высоких культурах древности (пер.с немецкого М. М. Сокольской). М. -2004. с. 154.

<sup>18</sup> Նույնը:

<sup>19</sup> **Գևորգյան Լ. Պ.**, Գորգագործ թանգարանային առարկաների պահպանության և ցուցադրման առանձնահատկությունները //Հայկական հանգույց. գորգարվեստի ավանդույթները: Միջազգային գիտաժողով: 20-22 նոյեմբերի 2013թ.: Զեկուցումներ, Երևան, 2016, էջեր 126-137:

ներքնատեսքում միաժամանակ ցուցադրվում են մի քանի տոների բաղադրամասեր՝ Մեծ Պասի (երդիկից կախված Ակլատիգ) և Ջատկի (ներկված ձվեր):

Դիմացի սրահում XX դ. կեսի քաղաքային բնակարանի սենյակի վերակազմությունն է: Այստեղ արդեն ցուցադրվում է բացարձակ այլ կահույք՝ երկփեղկ բուֆետ, «բնա-պատկերային» նկարներով զարդարված մահճակալ, որի վրա ժանեկագործ եզրագծով ծածկոց է և ասեղնագործ բարձի երեսներ: Պատին կախված ժամացույցը, հատակին դրված սնդուկը, ասեղնագործ ծածկոցով ծածկված կոմոդը, հատակին փռված գորգը, պատին կախված գորգը և կարպետը, վերջինիս վրա՝ լայն փայտե շրջանակի մեջ ավանդական գլխազարդով տան տիկնոջ լուսանկարը ստեղծում են ժամանակի ու կենցաղի հետաքրքիր միջավայր: Կոմոդի վրա դրված է ավագ սերնդի կնոջ լուսանկար, ինչի մասին հուշում են ավանդական գլխաշորը և թաշկինակը, որով ծածկված է կնոջ բերանը: Մահճակալի կողքին օրորոցն է և բազմոցը, սենյակի կենտրոնում՝ ասեղնագործ սփռոցով ծածկված կլոր սեղանի շուրջը տեղադրված, այսպես կոչված, «վիեննական» աթոռները: Սեղանի վրա՝ ճենապակե ապուրամաններ և ափսեներ են ցուցադրվում: Անկյունում միայն քաղաքային ինտերիերին բնորոշ գրադարակ (էտաժերկա) և ասեղնագործ ծածկոցով ծածկված փոքրիկ ձվածիր սեղան, որի վրա ցուցադրվում է կերոսինի լամպ՝ ճենապակյա պատվանդանով:

Ներկայացված ցուցադրական համալիրները հնարավորություն են ընձեռում համեմատելու նույն ժամանակաշրջանի և պատմագագրական շրջանի քաղաքային և գյուղական բնակարանները, ներքնատեսքը, կենցաղը, զբաղվածությունը և սննդի վերամշակումը գյուղական վայրերում<sup>20</sup> (խնոցի, երկանք, սեղան, գրտնակ, կարաս, կահկարասի, խեցեղեն), վերլուծել եվրոպական մշակույթի ազդեցությունը քաղաքային կենցաղի վրա (կահույք, ժամացույցներ, քաղաքին բնորոշ ասեղնագործության նմուշներ, ճենապակյա սպասք, կերոսինի լամպ): Նկատելի է սերունդների իրավահաջորդության փաստի շեշտման ցանկությունը (լուսանկարներ, օրորոց):

**Եզրահանգում.** Այսպիսով, ազգագրագետի և թանգարանի աշխատողի կողմից փաստացի նյութի և ազգագրական հետազոտությունների հիման վրա վերծանված և գրանցված թանգարանային առարկայի տեղեկատվական ներուժը նկարիչ-ձևավորողի երևակայության ու մասնագիտական կարողությունների շնորհիվ ցուցադրության մեջ վերածվում է մշակույթային տեքստով<sup>21</sup> միավորված միասնական միջավայրի, «թանգարանային կերպարի», որի մեջ ընդգրկված թանգարանային առարկաների խմբերը կազմում են ժամանակակից ազգագրական բնույթի ցուցադրության խորհրդանշական հաղորդակցական միջավայրը:

<sup>20</sup> **Обосян С. Г., Габриелян М. Р.**, Земледелие и обработка зерновых культур // Армяне (Народы и культуры). сс. 118-124.

<sup>21</sup> **Баранов Д. А.** Этнографические музеи сегодня // Антропологический форум. -2007. № 6. сс. 22-23. [http://anthropologie.kunstkamera.ru/06/2007\\_6\\_rus/](http://anthropologie.kunstkamera.ru/06/2007_6_rus/)

## ОТОБРАЖЕНИЕ ИНФОРМАЦИИ ЭТНОГРАФИЧЕСКИХ ИСТОЧНИКОВ В МУЗЕЙНОЙ ЭКСПОЗИЦИИ

*Геворгян Л. П.*

**Ключевые слова:** музей, экспозиция, предмет, источник, этнография.

Одним из самых распространённых способов пропаганды, обнародования музейных коллекций являются экспозиции: постоянные и временные, т.е. создание уникальной научно-художественной коммуникационной среды, в которой с помощью музейных предметов восстанавливается социальная память. Музейный предмет из этнографической коллекции, в котором закодирован уникальный символический текст, является результатом деятельности общества и содержит социокультурную объективированную информацию, посредством которой экспонаты «общаются с нами». В этом смысле элемент материального и нематериального культурного наследия, входящий в этнографическую коллекцию музея, приобретает статус источника.

## DISPLAYING INFORMATION OF ETHNOGRAPHIC SOURCES IN MUSEUM EXHIBITION

*Gevorgyan L. P.*

**Key words:** museum, exposition, object, source, ethnography.

One of the most widespread methods of propaganda of museum is the exposition which conveys a unique symbolic text (encoded) and is the result of society's activities. It contains objectified sociocultural information through which the exhibits "communicate with us." In this sense, the element of tangible and intangible cultural heritage included in the ethnographic collection of the museum acquires the status of a source.

### Գ ր ա կ ա ն ո թ յ ո ն

1. Բարսեղյան Լ. Ա., Հայոց ցեղասպանությանը նվիրված թանգարանային ցուցադրության կազմակերպման մի քանի հարցեր // Հայոց ցեղասպանության պատմության և պատմագրության հարցերը, Երևան, 2002, № 6, էջեր 3-8:
2. Գևորգյան Լ., Թանգարանային ցուցադրության կազմակերպման հիմունքներ, Երևան, 2014:
3. Գևորգյան Լ. Պ., Համայնքային սովորությունների դրսևորումները հայոց ավանդական հարսանեկան ծիսաշարում // Հայաստանի բնակչության հասարական կենցաղի և հոգևոր մշակույթի պրոբլեմների ուսումնասիրությունը (գիտական նստաշրջանի թեզիսներ), Երևան, 1985, էջեր 12-13:
4. Գևորգյան Լ. Պ., Գորգագործ թանգարանային առարկաների պահպանության և ցուցադրման առանձնահատկությունները // Հայկական հանգույց. գորգարվեստի ավանդույթները: Միջազգային գիտաժողով: 20-22 նոյեմբերի 2013 թ.: Ջեկուցումներ, Երևան, 2016, էջեր 126-137:
5. Իսրայելյան Ա. Ռ., Հայկական հմայական պահպանակները XVIII-XX դդ., Երևան, ՀՊԹ, 2012:
6. Նահապետյան Ռ., Հույն աշխարհագիր Ստրաբոնի ազգագրական տեղեկությունները Հայաստանի և հայերի մասին // ՊԲՀ, 2015, № 1, էջեր 208-230:
7. Նահապետյան Ռ., Ազգագրական տեղեկություններ Փավստոս Բուզանդի «Հայոց պատմություն» երկում // ՊԲՀ, 2013, № 1, էջեր 85-103:



8. Նահապետյան Ռ. Հայ ազգաբանական մտքի սկզբնավորումը // ՊԲՀ, 2011, N 3, էջեր 132-148:
9. Շազոյան Գ., Յոթ օր, յոթ գիշեր. հայոց հարսանիքի համապատկեր, Երևան, 2011:
10. Абрамян Л. А. Визит в музей кинорежиссёра, обернувшийся праздником // Музей. Научно-теоретический и методический журнал (Թանգարան. գիտատեսական և մեթոդական ամենամյա հանդես). Ереван. -2011. сс. 9-29.
11. Ассман Ян. Культурная память. Письмо, память о прошлом и политическая идентичность в высоких культурах древности (пер. с немецкого М. М. Сокольской). М. -2004.
12. Баранов Д. А. Этнографические музеи сегодня // Антропологический форум. -2007. № 6. сс. 21-25. [http://anthropologie.kunstkamera.ru/06/2007\\_6\\_rus/](http://anthropologie.kunstkamera.ru/06/2007_6_rus/)
13. Баранова И. И. Этнография и музей // Museum. М. -1983. № 139. сс. 48-51.
14. Бромлей Ю. В. Современные проблемы этнографии (очерки теории и истории). М. -1981.
15. Галкина Е. Л. Этнографические источники в музее: проблемы интерпретации. М. -1998.
16. Каган М. С. Философия культуры. СПб. -1996.
17. Мастеница Е. Н., Информационный потенциал музейного предмета: этнокультурный аспект // Музей. Традиции. Этничность, XX – XXI вв. // Материалы международной научной конференции, посвящ. 100-летию Российского Этнографического музея. СПб. Кишинёв. Nestor-Historia. -2002. сс. 328-330.
18. Обосян С. Г., Габриелян М. Р. Земледелие и обработка зерновых культур // Армяне (Народы и культуры). сс. 104-124.
19. Самарина Н. Г. Музейное источниковедение: проблемы изучения и преподавания // Материалы Международной научной конференции «Музеология – музееведение в XXI веке: проблемы изучения и преподавания». СПб. -2009. сс. 49-64.
20. Тадевосян А. З. Кузнечное ремесло // Армяне (Народы и культуры). Отв. редакторы: Л. М. Варданян, Г. Г. Саркисян, А. Е. Тер-Саркисянц. М. -2012. сс. 169-174.
21. Хирш М., Память и контрпамять будущего. <https://urokiistorii.ru/article/53875> (Дата посл. обр. 28. 04. 2021).
22. Этнография, под ред. Бромлея Ю. В., Маркова Г. Е. М. -1982.

Շնորհակալ եմ՝ 16. 06. 2021

Գրախոսվել է՝ 02. 10. 2021

Հանձնվել է տպ.՝ 15. 10. 2021

#### **Տեղեկություններ հեղինակի մասին**

**Լիաննա ԳԵՎՈՂԳՅԱՆ՝** պատմական գիտությունների թեկնածու,  
ՀՀ ԿԳՄՄԸ պատմամշակութային արգելոց-թանգարանների և պատմական  
միջավայրի պահպանության ծառայություն ՊՈԱԿ-ի գլխավոր ֆոնդապահ,  
Հայաստանի պետական մանկավարժական համալսարանի թանգարանագիտության  
և հուշարձանագիտության ամբիոնի դոցենտ,  
Էլ. հասցե՝ gip61@mail.ru